

Громадська
думка

Марія ЗОЛКІНА

Інформаційно-
аналітичне
видання

Європейська
інтеграція
як потенціал
для консолідації
українського
суспільства

02(22)2014

Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

Інформаційно-аналітичне видання «Громадська думка» – це відображення новітніх тенденцій у громадській думці населення України, інформування широкого загалу про динаміку настроїв українського народу щодо злободенних проблем становлення демократії і державності, коментарі експертів з актуальних питань та рекомендації щодо покращення ситуації у різних сферах суспільного життя. Це один із проєктів Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» – одного з провідних аналітичних центрів України, який концентрує свою діяльність на сприянні розвитку демократії, ринкової економіки й інтеграції України в європейський та євроатлантичний простір.

Що таке громадська думка?

Громадська думка становить собою сукупність настроїв, оцінок, суджень поглядів та думок у суспільстві. Дослідження громадської думки означає вивчення поглядів населення на конкретні проблеми і питання політичного, економічного та соціального життя.

Це оцінка, яку дає населення перебігу подій та політикам, а також джерело інформації про проблеми і пріоритети населення. Громадська думка – це індикатор рівня задоволеності населення владою та ситуацією в суспільстві загалом. Постійний моніторинг громадської думки і широке оприлюднення результатів сприяють розумінню раціональних та емоційних елементів і факторів, які визначають характер соціальної взаємодії членів суспільства.

Марія ЗОЛКІНА,

аналітик Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

Європейська інтеграція як потенціал для консолідації українського суспільства

На сучасному етапі європейська інтеграція набуває якісно нового сенсу для українського суспільства. З підписанням другої частини Угоди про асоціацію євроінтеграція перестає бути лише декларативним зовнішньополітичним курсом і набуває рис повноцінної внутрішньої політики – найбільш комплексної з усіх державних політик. Підписання Угоди про асоціацію на заміну Угоді про партнерство і співробітництво не тільки формально змінює правову базу двосторонніх відносин, але і переводить їх у новий формат, за якого лише конкретні реформи будуть підставою для оцінок євроінтеграційного курсу України. Ця модель відносин не може бути життєздатною, якщо в політичному просторі і часі не відбудеться поєднання таких двох чинників, як політична воля керівництва держави та громадська підтримка інтеграції в ЄС загалом. Наявність ціннісних підвалин в українському суспільстві для проєвропейських реформ продемонстрував Майдан, хоча він і втратив швидко свою приставку «євро» і став явищем більш широким, фактично – демократичною і антирежимною революцією. Політичну волю здійснювати повноцінну імплементацію Угоди про асоціацію задекларували як п'ятий Президент Петро Порошенко, так і нова більшість у парламенті та сформований нею уряд. Перші оцінки відповідності політики нової влади євроінтеграційним вимогам часу можна буде давати незабаром. Зміни ж громадських настроїв стосовно інтеграційних пріоритетів України можна аналізувати вже тепер.

Тож, як саме змінилося ставлення українців до ЄС та Митного союзу? Де зараз пролягає кордон між прихильниками європейського та євразійського векторів інтеграції? Чи і досі Схід та Південь однаковою мірою виступають за зближення з Митним союзом? Чи і досі молодь є найбільш прихильною до ідеї європейської інтеграції частиною суспільства?

Відповіді на ці питання дадуть нам можливість розкрити іншу, найбільш болючу, напевно, на сьогодні тему – як об'єднати українське суспільство, як подолати розбіжності в пріоритетах між регіонами і чи здатна виконати ці консолідуючі функції ідея інтеграції в спільний європейський простір.

Європейський Союз vs Митний союз: ситуативна чи стратегічна зміна пріоритетів?

Зміна суспільних настроїв і зростання підтримки європейського зовнішньополітичного вектору почали відбуватися в той період, коли насправді на практиці відносини України та ЄС, євроінтеграційний курс України загалом перейшли в фазу політичної стагнації, імітації руху в бік ЄС замість реальних внутрішніх перетворень. Реакція ж суспільства на згорання євроінтеграційного курсу була зворотною: пріоритетність руху до ЄС, навпаки, почала зростати. Зокрема, від кінця 2011 р. за альтернативної постановки питання частка прихильників інтеграції в ЄС справді почала переважати частку прихильників вступу до Митного союзу.

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (%)

	Жовтень 2011 р.	Грудень 2012 р.	Травень 2013 р.	Березень 2014 р.	Травень 2014 р.
Вступ до ЄС	43,7	42,4	41,7	45,3	50,5
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	30,5	32,1	31,0	21,6	21,4
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу	9,3	10,5	13,5	19,6	17,4
Важко відповісти	16,4	15,0	13,7	13,4	10,6

Незважаючи на ці позитивні зрушення, головною проблемою залишалось те, що підтримку європейському вектору демонструвала не абсолютна, а лише відносна більшість українських громадян. Зокрема, ще у травні 2013 року, коли одна частина українського суспільства сподівалася на підписання Угоди про асоціацію, а інша, навіть не підтримуючи євроінтеграцію, зберігала мовчання і не протестувала проти «євроінтеграційних» обіцянок Януковича, співвідношення між прихильниками ЄС і Митного союзу залишалося приблизно таким самим, як і наприкінці 2011 р., а саме: вступ України до ЄС пріоритетним напрямом інтеграції вважали 42% українців, приєднання до Митного союзу – 31%, ще 13,5% вважали, що Україні варто і надалі залишатися як поза одним союзом, так і поза іншим, а 14% взагалі не могли чітко визначитися зі своїми інтеграційними пріоритетами.

Нова віха змін у громадській думці щодо інтеграційних пріоритетів розпочалася у 2014 р. І ключовим тут виявилось не тільки зростання підтримки ЄС, але і різке змен-

шення інтеграційної привабливості Митного союзу для колишніх прихильників цього об'єднання. Так, в березні 2014 р. кількість прихильників ЄС стала вищою всього на 3% порівняно з 2013 р., але частка прихильників приєднання до Митного союзу зменшилася на 9% – до 22%. Паралельно з цим на 6% збільшилася частка тих, хто вважає, що Україні не варто приєднуватися до жодного з цих об'єднань.

Опитування середини травня 2014 р. зафіксувало подальше зростання підтримки європейського вектору – до безпрецедентних 50,5%, і деяке зменшення як категорії інтеграційних «неприєднанців» (від 19,6% – до 17,4%), так і категорії невизначених (від 13,4% – до 10,6%). Окрім цього, українці в цілому за останні два з половиною роки стали тяжіти до більшого визначення зі своїми пріоритетами: «сіра» категорія невизначених за цей період зменшилася на 6%.

Отже, зростання привабливості саме європейського інтеграційного шляху останніми роками відбувалося, головним чином, в два етапи. Перший перелом стався 2011 року,

коли змінилося співвідношення між тими, хто прагнув в ЄС, і тими, хто виступав за членство в Митному союзі. Другий період розпочався у грудні 2013 р. і триває донині.

Зміни громадської думки щодо ЄС та Митного союзу ще більш яскраво можуть бути проілюстровані на прикладі ставлення українців до членства України в цих організаціях

в принципі.

Зокрема, кардинально змінилася картина із підтримкою членства в Митному союзі. Якщо наприкінці 2009 р. 58% українців підтримували ідею приєднання до Митного союзу як таку, то на сьогодні вже 61% українців проти такої перспективи.

Як Ви вважаєте, чи треба Україні вступати до таких міжнародних організацій? (%)

Митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном

	Грудень 2009 р.	Серпень 2012 р.	Грудень 2013 р.	Березень 2014 р.	Травень 2014 р.
Так	58,1	46,5	35,1	25,7	24,5
Ні	20,0	34,5	45,3	53,0	61,1
Важко сказати	21,9	19,0	19,5	21,3	14,4

А от підтримка членства в Європейському Союзі навпаки протягом останніх 4 років, натомість, поступово зростала від 43% у грудні

2010 р. – до 48% у грудні 2013 р. і рекордних 53% у травні 2014 р.

Європейський Союз

	Грудень 2010 р.	Грудень 2012 р.	Грудень 2013 р.	Березень 2014 р.	Травень 2014 р.
Так	42,8	48,4	48,0	47,5	53,0
Ні	32,8	29,2	35,9	36,6	35,5
Важко сказати	24,3	22,4	16,1	15,9	11,6

Отже, можна зробити такі висновки. По-перше, вибір на користь Європейського Союзу справді стали поділяти більше українців, аніж будь-коли, але головне, що це є відображенням позитивної динаміки, яка мала місце протягом останніх років і не була ситуативною зміною позиції. По-друге, паралельно з цим відбуваються не менш істотні зміни й у ставленні до Митного союзу, підтримка членства в якому сягнула безпрецедентно низького рівня – 21%. По-третє, якщо вибір на користь ЄС є свідомим, то це створює важливі для внутрішніх трансформацій передумови. Якщо суспільство бачить в русі до ЄС

пріоритет, то шанси на сприйняття навіть болісних, але стратегічно виправданих реформ з євроінтеграційного пакету, вищі. Хоча і впадати в євроейфорію теж не варто: рівень підтримки євроінтеграції може і знизитись в разі, якщо процес реформ під маркою євроінтеграції буде спотвореним та неефективним, соціально-економічне становище певних груп у суспільстві різко погіршиться внаслідок цих змін або якщо сам Європейський Союз не демонструватиме підтримки євроінтеграційним прагненням України.

Європейська інтеграція: єднання різних поколінь? (%)

Традиційно у ставленні до інтеграційних перспектив України були істотні вікові відмінності. Зокрема, найбільш прихильною до євроінтеграції частиною суспільства завжди

була молодь. Вочевидь, у зв'язку з цим саме на нове покоління українського суспільства поклалися особливі надії як на рушійну силу європеїзації та європейської інтеграції.

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (%)

(Віковий розподіл, травень 2013 р.)

	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 років і старші	Всього по Україні
Вступ до ЄС	54,1	44,5	44,5	37,5	30,4	41,7
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	18,8	22,3	27,6	38,7	45,0	31,0
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу	13,4	16,1	13,0	13,7	11,6	13,5
Важко відповісти	13,6	17,2	14,8	10,1	13,0	13,7

Справді, ще рік тому підтримка вступу до ЄС була найвищою саме у віковій групі 18–29 років – 54%. Мало того, молодь у принципі була єдиною віковою групою, переважна частина якої виступала саме за євроінтеграційний напрям як пріоритетний.

Але опісля картина інтеграційних пріоритетів у віковому розрізі суттєво трансформувалася – вона змінилася на користь підтримки європейської інтеграції у всіх вікових групах. Так, найбільша кількість прихильників євроінтеграції і досі зосереджена серед молоді,

але якщо серед громадян віком 30–39 років рік тому за вступ до ЄС виступали 44,5%, то зараз – 55%, у групі 40–49 років – 44,5%, а нині – 53%, 50 – 59 років – 37,5% та 51% відповідно. Навіть серед населення віком 60 років і старше відносна більшість (41%) нині підтримує приєднання до Європейського союзу. Паралельно серед громадян усіх вікових груп зменшилася частка прихильників Митного союзу, найбільше цей показник впав у групі 50–59 років (від 39% до 22%) і серед людей старше 60 років (від 45% до 28%).

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (%)

(Віковий розподіл, травень 2013 р. – травень 2014 р.)

	18–29 років		30–39 років		40–49 років		50–59 років		60 років і старші	
	Трав. 2013	Трав. 2014	Трав. 2013	Трав. 2014	Трав. 2013	Трав. 2014	Трав. 2013	Трав. 2014	Трав. 2013	Трав. 2014
Вступ до ЄС	54,1	55,9	44,5	55,3	44,5	53,0	37,5	51,4	30,4	41,4
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	18,8	15,8	22,3	17,9	27,6	22,3	38,7	22,2	45,0	27,8
Неприєднання ні до ЄС, ні до Митного союзу	13,4	17,4	16,1	18,7	13,0	16,5	13,7	16,9	11,6	17,7
Важко відповісти	13,6	10,9	17,2	8,1	14,8	8,2	10,1	9,4	13,0	13,1

Молодь же, навпаки, не продемонструвала за цей проміжок часу такого істотного зростання підтримки ЄС (приріст становить всього 2%), як люди середнього і старшого віку. Дальші дослідження покажуть, чи змінюватиметься позиція молодого покоління

в найближчий період часу. Загалом же цілком можливо, що молодь наразі демонструє максимально можливий за нинішньої ситуації рівень підтримки членства в ЄС. Свій вибір на користь ЄС молодь зробила раніше за людей більш старшого віку і цей вибір, во-

чевидь, був свідомим і не залежав напряду від жодних внутрішніх і зовнішніх політичних змін. Підтвердженням цьому є той факт, що

сьогодні частка тих, хто в принципі підтримує членство в ЄС, серед молоді становить 58% – так само, як і наприкінці 2011 р.

Як Ви вважаєте, чи треба Україні вступати до таких міжнародних організацій? (%)

Європейський Союз (ЄС)

	Грудень, 2011	Травень, 2014
Так	58,0	58,3
Ні	21,9	28,6
Важко відповісти	20,4	13,1

Найбільш ймовірно, що подальші зміни у настроях молоді вже залежатимуть від розвитку відносин між Україною та ЄС, позицією Європейського Союзу щодо європейських перспектив України та ефективності тих реформ, які проводяться в рамках реалізації Угоди про асоціацію. Коливання можуть мати місце як в бік деякого зменшення рівня підтримки, так і в бік підвищення проєвропейських настроїв серед молодого покоління.

Отже, тенденція до підтримки євроінтеграції на сьогодні об'єднує представників різних поколінь в українському суспільстві. Це збалансована за віковим розподілом зміна інтеграційних преференцій українського суспільства. Вочевидь, саме події останніх місяців, осмислення наслідків режиму Януковича та пряма агресія Росії, до союзу з якою традиційно більше тяжіли люди саме старшого віку, виявилися для них достатньо серйозними аргументами на користь європейського вибору. Цей чинник може бути сприятливим ґрунтом для більш лояльного ставлення і до

проєвропейських реформ, якщо прихильність до європейської інтеграції зростає навіть у раніше найбільш критичних до неї групах. Потрібно усвідомлювати, що рівень прихильності до ЄС у різних вікових групах все ж таки ґрунтується на різних чинниках. Якщо молодь зробила цей вибір давно і демонструє стабільно високий рівень підтримки членства в ЄС, то суттєві зміни настроїв в інших вікових групах становлять собою, скоріше за все, реакцію на зміни у внутрішній і зовнішній політичній ситуації, в якій опинилася Україна. Чи перетвориться ця реакція на перманентну і свідому підтримку саме європейського вибору – покажуть подальші дослідження. Загалом же, вже сьогодні можна сказати, що подальші коливання підтримки євроінтеграції в усіх вікових групах залежатимуть як від внутрішнього виміру євроінтеграції (ефективності реформ), так і міжнародної ситуації (політики Росії щодо України та позиції ЄС в умовах європейського вибору українського суспільства).

Регіональна карта інтеграційних пріоритетів українців: що змінилося?

Регіональні відмінності, окрім вікових, також були одним із найважливіших факторів, що визначали загальну картину інтеграційних преференцій українців. Істотні регіональні розходження у баченні зовнішньополітичних пріоритетів завжди існували в українському суспільстві. Умовна межа проходила між Заходом і Центром, традиційно об'єднаними підтримкою європейської інтеграції, та Півднем і Сходом, що надавали перевагу вступу до Митного союзу. Втім, на сьогодні можна констатувати, що змінилася не тільки вікова, але й регіональна кар-

та ставлення до інтеграційних можливостей.

Зокрема, Донбас на сьогодні у своїх інтеграційних пріоритетах яскраво вирізняється на тлі інших макрорегіонів України. Донецька та Луганська області сукупно становлять єдиний регіон України, де абсолютна більшість населення (68%) виступає за членство в Митному союзі і де підтримка вступу до ЄС є найнижчою (13%). Південь і Схід на цей момент суттєво відрізняються від Донбасу не тільки значно нижчою поширеністю сепаратистських ідей, але і своїми інтеграційними преференціями.

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (%) (Травень, 2014 р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
Вступ до ЄС	87,7	64,0	28,0	30,5	13,1
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	1,0	6,9	25,1	29,5	67,8
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу	4,8	18,1	28,4	32,2	8,1
Важко відповісти	6,5	11,0	18,5	7,8	10,9

Так, на Півдні і Сході немає переваги підтримки вступу до ЄС, але картина все-таки істотно відрізняється від Донбасу, оскільки громадська думка більш-менш рівномірно розподілена між підтримкою членства в ЄС, Митному союзі та неприєднанням до жодного з них. Тобто, об'єднувати і ототожнювати Південь та Схід, де 28% та 30,5% виступають за членство в ЄС, із Донбасом, де прихильників

такої альтернативи 13%, більше підстав немає.

На Півдні і Сході справді є специфіка у ставленні до напрямку, в якому слід прямувати Україні. Колишні прихильники євразійського вектору, розчарувавшись у цьому виборі, скоріше перейдуть в категорію тих, хто проти членства України в будь-якому з цих інтеграційних об'єднань, аніж одразу стануть прихильниками ЄС. Порівняно з травнем

2013 р. на Півдні, наприклад, прихильників Митного союзу поменшало на 14% (з 39% до 25%), але паралельно стало вдвічі більше прихильників ідеї неприєднання ані до ЄС, ані до МС (від 14% до 28%). Незважаючи на це, нинішній рівень розчарування в інтеграції на пострадянському просторі і під проводом Російської Федерації говорить про формування на Півдні і Сході сприятливого ґрунту для подальшого прийняття цими регіонами зорієнтованого на ЄС вектору зовнішньої по-

літики як пріоритетного. Ці дані повинні бути покладені в основу інформаційної політики з приводу європейської інтеграції, політики, яка повинна бути певною мірою диференційованою з огляду на нові регіональні тенденції. Очевидно, що як інтенсивність, так і набір аргументів у рамках інформаційної політики мають бути дещо різними для Півдня і для Донбасу, де сконцентровані активні прихильники членства в Митному союзі.

Регіональна карта інтеграційних пріоритетів українців: що змінилося?

Ще одним індикатором прийняття суспільством європейських перспектив України є питання власного відчуття приналежності до європейської спільноти. Частка українців, які відчують себе європейцями, протягом останніх 6 років поступово зростала, а частка тих, хто назвати себе європейцем не міг, навпаки, зменшувалася. Наприклад, якщо у 2008 році лише 25% українців відчували себе європейцями і 70% – не відчували, то в травні 2013 р. ці показники становили 34% та 55%, відповідно.

Події, що розгорталися протягом останнього року навколо теми європейської інтеграції України неодмінно впливали і на цей аспект

громадської думки. Так, у грудні 2013 р., після невиправданих сподівань на підписання Угоди на Вільнюському саміті, початку Євромайдану та жорстокого розгону студентської демонстрації в його рамках, тема європейського майбутнього була однією з найважливіших в українському публічному дискурсі, а вимога підписати Угоду про асоціацію – однією з головних вимог на першій стадії Майдану як протесту. Одним із результатів цього стало те, що безпрецедентно велика частка українців відчула себе частиною європейської спільноти – 44%, що означало приріст на рівні 10% порівняно з даними травня 2013 р.

Чи відчуваєте Ви себе європейцем? (%) (Динаміка 2013–2014 рр.)

	Травень 2013 р.	Грудень 2013 р.	Травень 2014 р.
Безумовно, так	10,0	18,4	10,0
Скоріше, так	24,3	25,9	27,6
Скоріше, ні	29,1	32,1	28,0
Безумовно, ні	25,9	17,5	24,2
Важко відповісти	10,7	6,2	10,3

Втім, саме гострота політичного та соціального моментів, загальний дух протесту, невдоволення внутрішньополітичними рішеннями та діями влади, зрив євроінтеграційної політики та укладання нових домовленостей з Росією, натомість, зумовили такі різкі зміни в питанні самоідентифікації українців. Логічно, що це не стало тенденцією і було радше відображенням ситуативних настроїв суспільства. Саме тому, коли напруга навколо європейської тематики пішла на спад, почали гаснути й настрої тих людей, які ще в грудні відчували себе європейцями.

У травні 2014 р. відчували себе європейцями 38% українців і не відчували – 52%.

Логічно, що саме в найбільш прихильному до ЄС Західному регіоні зосереджена і найбільша частка людей, які вважають себе європейцями – 59%. Центр, як і за рівнем підтримки євроінтеграції, посідає другу позицію зі 43% населення, які ідентифікують себе як європейців. Донбас знову постає найбільш «далеким» у цьому аспекті регіоном, в чому полягає ще одна відмінність Півдня і Сходу від Донбасу.

Чи відчуваєте Ви себе європейцем? (%) (Травень, 2014 р.)

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Україна загалом
Безумовно, так	23,1	8,0	11,4	4,6	2,8	10,0
Скоріше, так	35,8	34,7	26,2	23,9	8,2	27,6
Скоріше, ні	25,5	29,6	26,7	30,7	26,8	28,0
Безумовно, ні	6,1	17,7	23,8	32,6	55,2	24,2
Важко відповісти	9,5	10,6	11,9	8,2	6,9	10,3

В той час, як 38% жителів Півдня відчують себе європейцями, на Донбасі таких – лише 11%. І це є ще одним важливим

моментом, який ускладнюватиме розмову з Донбасом про європейське майбутнє України.

Європейська інтеграція: потенціал об'єднання

Незважаючи на всі гострі кути нинішньої суспільно-політичної ситуації, посилення відцентрових та навіть сепаратистських тенденцій, зовнішню загрозу, яка стала реальною як ніколи, європейська інтеграція має потенціал стати тією ідеєю, яка здатна консолідувати українське суспільство. Але консолідувати не просто в сенсі збільшення підтримки самої ідеї вступу до ЄС (для цього регіональна карта інтеграційних пріоритетів ще надто строката), а в сенсі європейських реформ та демократичних перетворень.

Отже, в контексті сучасних громадських настроїв щодо євроінтеграції та змін, які в цій царині відбулися нещодавно, можна зробити такі висновки.

По-перше, і сприймати, і представляти євроінтеграцію потрібно насамперед не як зовнішню, а як внутрішню політику, політику реформ, що актуальні та потрібні для всіх регіонів України. Інформаційний супровід реформ повинен бути не менш активним, всеосяжним та ефективним, аніж вони самі, особливо – на Півдні і Сході, де є істотний резерв для підтримки євроінтеграції в категорії «неприєднанців». На передній план має вийти зміст європейської інтеграції, а не просто її форма.

По-друге, регіональні відмінності у ставленні до зовнішньополітичних пріоритетів і далі існують в українському суспільстві, але тепер ці відмінності мають інакший вигляд. Збільшити кількість прихильників європейського вектору на Донбасі буде значно складніше, аніж на Півдні і Сході, а в світлі останніх подій – складніше, ніж було б на самому Донбасі, але до розгортання сепаратистського сценарію, агресії Росії та бойових дій на території регіону. Тим не менше, діалог на цю тему з Донбасом можливий, але він має будуватися предметно і як відповідь на

найбільші тривоги Донбасу. Спочатку – визначення основних больових точок Донбасу, потім – адекватна та оптимальна відповідь у вигляді конкретних реформ. Саме для Донбасу, а також Півдня і Сходу найбільш актуально, аби європейська інтеграція становила собою інструмент зміни соціальної, політичної та економічної реальності.

По-третє, незважаючи на позитивну динаміку у самоідентифікації та ототожненні себе з європейцями, питання ідентичності – це питання часу. Свідомі зміни у сприйнятті самого себе відбуваються поступово і набагато повільніше, аніж зміни інституційні. Але ототожнення себе з європейською спільнотою в українському суспільстві не є суто ментальним чи культурним питанням. У травні 2013 р. 59% тих людей, які не відчували себе європейцями, зазначили, що для того, аби змінити свою позицію на протилежну, їм не вистачає певного рівня матеріального добробуту. На другому місці за частотою згадувань був фактор відчуття захищеності законом (цього не вистачало 40% тих, хто не вважав себе європейцем). Отже, матеріальний добробут – категорія не культурна і не ментальна, а тому і відчуття особистої приналежності до сім'ї європейців також може зростати в українському суспільстві під впливом ефективних реформ, хай би як дивно це звучало.

Сьогодні у громадській думці щодо європейської перспективи України справді відбуваються істотні зміни, які, втім, не означають, що підтримка євроінтеграції неухильно зростатиме і надалі. Навпаки – перспектива поширення підтримки саме європейського вибору залежатиме від ефективності впровадження євроінтеграційної політики всередині держави та від позиції ЄС стосовно України. Поза тим, Україна переживає унікальний

момент: вперше в нашій історії є шанс, що політична воля проводити євроінтеграційний курс та громадська підтримка цього вектору можуть бути поєднані як дві невід'ємні частини одного цілого. Лише воля політичних еліт та підтримка громадськості можуть за-

вести двигун євроінтеграції. А підґрунтя для консолідації українського суспільства навколо євроінтеграційної перспективи є, і цим історичним моментом варто лише правильно скористатися.

Інформаційно-аналітичне видання
«Громадська думка»

Тема: «Європейська інтеграція як потенціал
для консолідації українського суспільства»

Видання здійснено в рамках проекту «Громадський соціологічний Консорціум» за фінансової підтримки Європейського Союзу, програми Matra Посольства Королівства Нідерландів, Міжнародного Фонду «Відродження», а також у рамках проекту «Стимулювання діалогу щодо транзитних процесів» за фінансування Національного фонду підтримки демократії США.

Автор: Марія ЗОЛКІНА,
аналітик Фонду «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

Упорядник: Віталій Довгич

Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»
Для листів:
а/с В-271, м. Київ, 01001, Україна.
Телефон: (380 44) 581-3317
E-mail: dif@dif.org.ua
<http://www.dif.org.ua>

При передруку або частковому
використанні матеріалів посилання
на Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва» обов'язкове.

© Благодійний фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва», 2014

Поліграфічні послуги:
ФОП І. П. Артюшенко
Адреса друкарні:
Україна, м. Київ, вул. Виборзька, 84
+380 44 227 78 17; +380 50 358 80 88
Формат 84x104/16
Тираж 100 прим.

Інформаційно-
аналітичне
видання

